

**Šaćić Beća, Amra – Mesihović,
Salmedin – Veletovac, Edin *Magični
svijet Ilira: historija zaboravljene
civilizacije*. Sarajevo: Mladinska
knjiga Sarajevo, 2021, 317 str.**

Nakon nešto više od stoljeća i po naučnog interesa za najstariju prošlost naroda koji naseljavaju područje koje danas nazivamo Zapadnim Balkanom, Mladinska knjiga donosi djelo koje je besprijekorna simbioza pionirskog i modernog pristupa istom. U cilju približavanja i popularizacije antičkog, ali i prahistorijskog perioda široj publici, izdavač se odlučio za autore koji opusom svoga rada daju potpuni kredibilitet svakoj iznesenoj činjenici ili otvorenom pitanju u ovom djelu. Amra Šaćić Beća, Salmedin Mesihović i Edin Veletovac su naučnici i istraživači koji se u svom znanstvenom modusu nerijetko mimoilaze pa tako čitatelj neposredno sudjeluje u svojevrsnoj konstruktivnoj i produktivnoj diskusiji. Osim znanstvenog diskursa, knjiga *Magični svijet Ilira-Historija zaboravljene civilizacije*, zahvaljujući očaravajućim ilustracijama umjetnika Emira Durmiševića, čitatelju pruža enciklopedijski, ali i bajkoviti doživljaj djela. Bajkovitom doživljaju doprinos daje i sam naslov, koji je vješto koncipiran da široj publici ne ostavlja dojam udžbenika, iako se u akademskom pristupu može smatrati udžbenikom.

U svojih osamnaest poglavlja, *Magični svijet Ilira* kroz hronološke i tematske cjeline obrađuje sve aspekte života zapadnobalkanskih zajednica kroz prahistoriju, protohistoriju i antiku, pa sve do asimilacije i naposljetku nestanka istih u novoj, srednjovjekovnoj monoteističkoj realnosti. Spornu etapu, u uvodnom poglavlju djela, Mesihović tretira kao najbitniju u procesu formira-

nja onog što danas nazivamo našom prošlošću jer smo u njoj sudjelovali kao kreatori, a ne samo kao objekti navedenog procesa. Činjenično, to i jeste etapa koja je spona između onog dijela našeg postojanja o kojem postoje minimalne informacije i ovog dijela kojeg smatramo bližom, pa i nacionalnom historijom. Poglavlje se završava analizom porijekla pojma *Iliri*, koje se od naziva jedne rimske provincije Ilirik, razvilo u sinonim za sve zajednice koje su naseljavale ovu regiju.

Uvodno poglavlje prati ono o historijatu istraživanja, autora Edina Veletovca, gdje se čitatelj upoznaje sa općim činjenicama, ali i pobliže upoznaje istraživače i autore koji su se istim i bavili. Vaclav Radimsky, Arthur Evans, Carl Patsch, Alojz Benac, Esad Pašalić, Ivo Bojanovski, samo su neka od imena bez kojih *Magični svijet Ilira*, ali i naša svijest o toj historijskoj etapi ne bi postojala.

Nakon iscrpnog diskursa o porijeklu imena Iliri, Mesihović u narednom poglavlju obrađuje porijeklo samih zajednica i njihovu genetsku vezu sa današnjim stanovništvom zapadnog Balkana. Kako se pitanje porijekla istog proteže od antičkih mitova i legendi, ne čudi da fakte o istom pronalazimo u epovima poput Ilijade i Odiseje. Upravo u tome se ogleda sva magičnost i mističnost svijeta koji su činile zajednice koje se popularno nazivaju Ilirima. Najstariji antički mit o njihovom nastanku zasnovan je na magijskim ritualima prilikom kojih je neizbježno prisustvo zmije, koja se smatra njihovom totemskom životinjom. O navedenom mitu, ali i mnogim drugima, piše Amra Šaćić Beća u poglavlju nazvanom *Iliri-junaci grčke mitologije*. Cijelo poglavlje popraćeno je likovnom vizualizacijom mitskih opisa tih naroda koji su starim Helenima bili tako daleki i mistični. Naravnim slijedom praćenja izvora, nakon usmenih legendi i predanja,

dolazimo do pisane riječi. Nažalost, u nedostatku domaćih pisanih izvora, okrećemo se onima koje su ostavili antički pisci. Sve od VII stoljeća p.n.e. pa do VI stoljeća, oni kroz prizmu kolektivne ideje o tim zajednicama, pišu o skoro svim aspektima njihovog života. Nešto objektivniji kontrast antičkim izvorima čine ostaci materijalne kulture indigenih zajednica. Ove dvije vrste izvora čine osnovu svega onog što mislimo da znamo o njima.

Nekoliko narednih poglavlja zajedno čine skladnu cjelinu koja opisuje vrhunac samostalne moći ovih zajednica, kada se formiraju prva kraljevstva na ovom geografskom prostoru. Poglavlje pod naslovom *Ardijejska država-kraljevstvo ilirskih gusara*, tumači najslavniji i najpopularniji period blizak široj publici, koja u istom može pronaći sve one likove i događaje koje izjednačava sa pojmom Ilir. Hronološkim slijedom, od vladavine kralja Agrona, preko Teute do Gencija, čitatelj, kroz magični svijet kraljeva i gusara, prati nastanak, vrhunac i pad slavnog ilirskog kraljevstva koje predstavlja, uvijek zanimljivu, kraljevsku prošlost puno prije srednjovjekovnog plemstva, koje čini okosnicu onog što smatramo nacionalnim identitetom. Nakon pada istog, nastupa etapa rimskog osvajanja budućeg Ilirika, koja je obilježena nizom ratova i vojnih intervencija nad domaćim stanovništvom. Uprkos snažnom otporu, svi ti ratovi vodili su ka postepenoj uspostavi rimske dominacije i konačnom formiranju provincije. Najslavniji momenat tog dugotrajnog otpora ogleda se u Batonovom ustanku, koji, u posebnom poglavlju, autori seciraju kroz uzroke, povod, izvore o istom, te njegove učesnike. Konačnom ofanzivom, 9. godine n.e., nastupa proces romanizacije, kojoj je posvećeno posebno poglavlje. Romanizacija je sa sobom

nosila sve ono što mijenja identitet određenih zajednica, od najmanjeg aspekta privatnog života pojedinca do promjene granica i geografskog opisa spornog prostora. U provincijama Panoniji i Dalmaciji nosioci promjena bile su novoizgrađene rimske komunikacije, a njihovo utjelovljenje Publije Kornelije Dolabela, rimski namjesnik.

Kada su privredne prilike u pitanju, autori u jednom poglavlju, donose svojevrsnu hronološku komparaciju razvoja određenih privrednih grana u vremenu prije rimske dominacije i za njeno vrijeme. Među njima se ističu stočarstvo, poljoprivreda, trgovina i zanatstvo te rudarstvo. Potonje je imalo veliki utjecaj na poteze rimske uprave koja je eksploatisala kako plemenite metale, tako i željezo, kojih je bio u velikoj mjeri širom novonastalih provincija. O eksploataciji svjedoče i pisani i epigrafski izvori. Poseban dio ovog poglavlja čini dio koji govori o najstarijim tragovima turizma u jugoistočnoj Europi, koje je usko vezano za vrela i toplice izgrađene na istima.

Pitanje *interpretatio romana*, koje pravi paralelu i izjednačava autohtona božanstva sa rimskim panteonom, autori predstavljaju u poglavlju pod nazivom *Religija Ilira*. Ono, kao i većina drugih poglavlja ima svoje uporište u djelima grčkih i rimskih autora. Autori se, također, dotiču religijskih simbola, svetih životinja i mitraizma, te kroz rimski utjecaj hronološki prilaze periodu kada na scenu stupa monoteizam. Ova promjena u duhovnom životu popraćena je progonima kršćana u Dalmaciji i Panoniji, o čemu autori govore u narednom poglavlju. Progona prestaju nakon Milanskog edikta, te dolazi do obimnije crkvene organizacije. U poglavlju se govori i o posebno zanimljivoj problematici kao što je krivovjerje na tlu Zapadnog Ilirika.

Posljednju cjelinu *Magičnog svijeta Ilira*, autori otvaraju sa historijskim poglavljem dominata, pod naslovom *Zapadni Ilirik u doba kasne antike*. U ovom periodu nastupaju drastične promjene u vojnom, administrativnom, monetarnom, ekonomskom i religijskom aspektu, pretežno u provinciji Dalmaciji, što je temelj buduće podjele Carstva na dva dijela. Panonija je, u tom periodu, trpila tzv. Veliku seobu naroda, invaziju Huna, Ostrogota i Gepida, a naposljeku i pad njenog centra, Sirmija pod avarsku vlast. Za nas je bitna specifičnost velikog broja careva koji su vladali u ovom periodu, a porijeklo su vodili sa današnjeg zapadnog Balkana. Bilo ih je deset i njima je posvećeno posebno poglavlje, nazvano *Rimski carevi iz (zapadnog) Ilirika*.

Vjerovatno najzanimljiviji dio ove knjige je poglavlje simboličnog i prikladnog naziva *Zanimljivosti*. Ono obuhvata određene specifičnosti iz svakodnevnog života indigenih zajednica, poput veze sa gusarstvom i razbojništvom ili predrasuda o njima koje su stekli Grci i Rimljani. Osim toga, autori donose specifičnosti u sahranjivanju, jeziku, imenima naseljima i sl., a sve to stilom i jezikom jednostavnog karaktera. U ovom poglavlju se ogleđa izvršeni cilj približavanja struke široj publici, a sve to kroz prizmu naučnog diskursa. Na samom koncu knjige nalazimo leksikon, biografije autora, te iscrpnu bibliografiju sa izvorima i literaturom.

Magični svijet Ilira-Historija zaboravljene civilizacije je enciklopedijski primjer smislene, umjerene i izuzetno zanimljive diskusije, koja se vodi od pojave prvih interesa za najstariju prošlost do danas. Reciklirajući zastarjele narative sa modernim pristupom autori ovo djelo čine iznimno plastičnim i atraktivnim, kako struci, tako i onima kojima se ono slučajno nađe u ru-

kama. Razumljiv narativ i jezik doprinose da čitatelj otputuje u daleku prošlost i da ne osjeti potrebu da uzme predah na tom putovanju. Uz te okolnosti i perfekcionistički ispunjene metodološke kriterije *Magični svijet Ilira* predstavlja urnek nauke u službi običnog čovjeka.

DŽENEFA
MERDANIĆ ŠAHINOVIĆ